

IFRS-3 : İŞLETME BİRLEŞMELERİ STANDARDI ÇERÇEVESİNDE TERS İKTİSAP UYGULAMALARI

Yrd. Doç. Dr. Ali ALAGÖZ*

ÖZET

Günümüzde yaşanan küresel rekabet, rekabet araçlarındaki değişim, teknolojik gelişmeler, tüketici profiline değişmesi, yasal düzenlemeler, ekonomik krizler ve reformlar ile işletmelerin kurumsal performanslarını geliştirme arzuları işletmeleri hızlı ve zorunlu bir değişime zorlayan başlıca nedenler olarak ortaya çıkmaktadır. Bütün bu faktörler, işletmeleri organizasyon yapılarını gözden geçirme ve birleşme ve satın almaları öncelikli gündem maddesi haline getirmektedir. IFRS 3 : İşletme Birleşmeleri standardı bu alandaki muhasebe uygulamalarını düzenlemek amacıyla yayınlanmış olup, ters iktisap(birleşme) uygulamaları standartta ayrı bir başlıkta ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler : İşletme Birleşmeleri, Ters İktisap, Şerefiye, Gerçeğe Uygun Değer.

1. GİRİŞ

Her alanda dünyayı saran bir kavram olarak karşımıza çıkan küreselleşme olgusu; ekonomik ölçeği büyümekte, benzer tüketiciler oluşturmakta, ar-ge faaliyetlerine verilen önemin artması ile ortaya çıkan ürün çeşitliliği artışı, teknolojik yenilikler ve teknoloji transferi süreçlerinin kısılması, ülkeler arasındaki serbest ticaret bölgeleri, gümrük birliği ve ekonomik birlik anlaşmaları, kuramsal ve kurumsal yapılanmaların ortaya çıkardığı yeni ekonomik, sosyal ve siyasi ortam, rekabetin küresel bir boyuta dönüşmesine yol açmış, işletmelerin bu gelişmelere kayıtsız kalmalarını imkansız hale gelmiştir. Bu yeni ortam ve koşullar işletmeleri, değişen şartlara uyum sağlamak, değişimin bir parçası olma zorunluluğu ile karşı karşıya bırakmaktadır.

Ulusal ve uluslararası piyasalarda başarıya ulaşmayı hedefleyen işletmelerin bu amaçlarına ulaşabilmeleri, sermaye artırımına gitmeleri ve tür değiştirmeleri veya aynı alanda faaliyet gösteren işletmelerin birleşmeleri sonucu mümkün bulunmaktadır.

* Selçuk Üniversitesi Konya İİBF, Muhasebe Finansman Anabilim Dalı Öğretim Üyesi

İşletme çevresinde meydana gelen hızlı değişim birçok açıdan yeniden yapılanmaları işletmelerin öncelikli gündemleri durumuna getirmekte, daha da önemlisi, işletmeleri birleşme ve satın almalara yöneltmektedir(Kavak,48,2005).

Küresel pazarlarda, küresel talebi karşılamak ve küresel rakipler ile rekabet edebilmek gereği, özellikle son 25 yılda işletmelerin birleşme hareketlerine ilgisini artırmış, başta sanayileşmiş ülkeler olmak üzere dünya genelinde işletmeler arasında birleşme, devir ve ele geçirme hareketleri hız kazanmıştır(Tutar,86,2000). Bu dış koşullara ek olarak gelişmekte olan ülkelerde işletmelerin yaşanan krizlerde aldığı yaraları kapatabilmek ve rekabet avantajı yakalayabilmek için satın alma ve birleşmelere eğilimi ve ilgisi gün geçtikçe artarken, uluslar arası işletme ve yatırımcılarında bu ülke ekonomilerinin yarattığı fırsatları değerlendirme çabalarının bir sonucu olarak birleşme ve satın alma çabalarını yoğunlaştırdıkları da bir gerçektir.

2. İŞLETME BİRLEŞMELERİ STANDARDI İLE İLGİLİ DÜZENLEMELER

Günümüz firma strateji ve politikalarını etkileyen başlıca unsur olan küreselleşme süreci, birçok boyutu içine alan bir kavramdır. Bu süreç, sermaye akışı, teknoloji transferi ve mal ve hizmet hareketlerini içine almaktadır. Küreselleşme süreci, başta imalat sektörü olmak üzere, tüm alanlarda bir bütünleşme hareketinin hızlı bir şekilde gündeme gelmesine neden olmaktadır. Bu çerçevede, işletmeler arasında birleşme, devir ve ele geçirme süreçlerinin hız kazandığı bir ekonomik ortam doğmuştur. Bu durum, mevzuat alanında da değişiklikler yapma ve yasal altyapıyı oluşturma çabalarını da gündeme getirmiştir.

İşletme birleşmeleri ve devralmalar sonucunda ortaya çıkacak haksız rekabet ortamını engellemek amacıyla, tekelleşme yaratacak birleşme ve devralmaları sınırlama, önemli endüstri dallarında çalışan işletmelerin birleşme ve devralmalarına sınırlama ve birleşme ve devralma prosedürlerinin kontrolünü sağlamak amacıyla ülkeler, yasal mevzuatlarında pek çok düzenlemelere yer vermektedirler. Günümüzde uluslararası bir boyut kazanan işletme birleşmeleri konusunda ülkeler arasında farklı standartların geçerli olması, farklı sonuçların doğmasına neden olmaktadır. Muhasebede küreselleşme ve uluslararası standardizasyon, uygulama kolaylığının yakalanması açısından önemli bir avantajlar getirmektedir. Böylelikle, muhasebe sürecinin kayıt, sınıflandırma ve değerlendirme gibi adımlarının daha iyi anlaşılması ve yorumlanmasını

kolaylaşmaktadır(Gücenme, 2000,7).Uluslararası düzeyde, tekdüzen bir muhasebe sisteminin uygulanması, hesap ve terim birliğinin yakalanması, uluslar arası faaliyet gösteren çok uluslu işletmelerin düzenledikleri mali tabloların anlaşılır ve güvenilir duruma gelmesini güvence altına almaktadır. Mali tabloların hazırlanmasında ve sunulmasında esas alınacak muhasebe standartlarını geliştirmek, yayımlamak, bu standartların dünya genelinde kabulünü ve bu alandaki düzenlemeleri geliştirerek uluslar arası harmonizasyonu sağlamak amaçları ile 1973 yılında kurulan Uluslar arası Muhasebe Standartları Komitesi(IASC) bu konu ile ilgili olarak (22) numaralı Uluslar arası Muhasebe Standardını yayınlamıştır. Uluslar arası Muhasebe Standartları Kurulu(IASB) bu standardı yürürlükten kaldırarak 31.12.2004 tarihinden itibaren (3) numaralı İşletme Birleşmeleri standardını yürürlüğe koymuştur(Akgül, 2005;41).

3. İŞLETME BİRLEŞMELERİ

İşletme birleşmesi, iki işletmenin birleşmeyi gündeme getiren işletmenin bünyesinde birleşmesi ve hedef işletme olarak bilinen ikinci işletmenin tasfiye edilerek tüm aktif ve pasifinin birleşilen işletmenin bilançosuna dahil edilmesi işlemidir(Sarıkamış,2003,40). İşletme birleşmesi, bir işletmenin diğerinin faaliyetleri üzerinde kontrol elde etmesi veya diğer ile birleşmesi sonucunda, farklı işletmelerin tek bir ekonomik varlık olarak bir araya gelmesini ifade eder.

İşletme birleşmeleri farklı şekillerde gerçekleşebilir(Karapınar, 2003, 84). Bunlar; (a) bir işletmenin, diğer işletmenin tümünü satın alarak tüzel kişiliğini ortadan kaldırması, (b) iki işletmenin tüzel kişiliklerini ortadan kaldırarak yeni bir tüzel kişilik altında birleşmeleri, (c) bir işletmenin diğer işletmenin hisse senetlerini satın alması şeklinde olabilir.

Birleşme genel anlamda iki veya daha fazla şirketin daha etkin bir ekonomik teşebbüs oluşturma amacıyla bir örgütlenme(organizasyon) altında toplanmasıdır(Akgüç, 891,1998). Birleşmeler değişik biçimde gerçekleştirilebilir. Bir işletmenin diğer bir işletme veya işletmeleri tüm aktif ve pasifleriyle devralması ve devralınan işletme veya işletmelerin tüzel kişilikleri ortadan kalktığı birleşme türüne devralma veya birleşme(Çelik, 1999, 14), birleşen işletmelerin her ikisinin de tüzel kişilikleri ortadan kalktığı birleşme türüne ise konsolidasyon adı verilir.(Gönenli,1985,579).

3.1. IFRS-3'e Göre İşletme Birleşmeleri

IFRS 3'e göre, *işletme, yatırımcıya bir getiri sağlamak, hissedarlara ve katılımcılara direkt ve orantısız şekilde düşük maliyet ve sair ekonomik fayda sağlamak için yönetilen faaliyet ve varlıklar bütünüdür*. IFRS 3'ün 4 paragrafında işletme birleşmeleri, *“teşebbüs veya işletmelerin tek raporlayan işletme oluşturmak üzere bir araya gelmesidir”* şeklinde tanımlanmaktadır. Bu olayda bir ya da daha fazla işletmenin kontrolünü ele geçiren ve edinen (iktisap eden) olarak ifade edilen bir işletme ile edinilen (iktisap edilen) işletme olarak ifade edilen iki taraf bulunmaktadır(Karapınar, 4, 2006).

IFRS 3'e göre birleşmeler, yasal, vergisel ve diğer nedenler açısından çeşitli şekillerde yapılandırılabilir. Buna göre; işletme birleşmeleri(IFRS-3 p. 5) ;

- (a) Bir işletmenin diğer bir işletmenin özkaynaklarını, net varlıklarını satın alması, yükümlülüklerini üstlenmesi veya bir veya birden fazla işletme oluşturacak şekilde bir işletmenin bazı net varlıklarını satın almasını içerecek şekilde oluşabilir.
- (b) İşletme birleşmesi, birleşen işletmeleri kontrol edecek yeni bir işletmenin oluşturulması, bir veya birden fazla birleşen işletmenin net aktiflerinin bir diğer işletmeye transfer edilmesi veya birleşen işletmelerde bir veya birkaçının yeniden yapılandırılması şeklinde de olabilir.

IFRS-3'de, aşağıdaki birleşme türleri standardın kapsamı dışında tutulmuştur.

- İş ortaklığı oluşturmak amacıyla meydana gelen birleşmeler
- Ortak kontrole tabi teşebbüs veya işletmelerin birleşmesi.
- İki ya da daha fazla ortak faydalı işletmenin birleşmesi
- Herhangi bir ortaklık hakkı sağlamayan sözleşmeye dayalı bir raporlayan işletme oluşturmak üzere bir araya gelmiş ayrı teşebbüs veya işletmelerin birleşmeleri

4. IFRS - 3'E GÖRE İŞLETME BİRLEŞMELERİNİN

MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Standardın amacı, işletme birleşmesi gerçekleştiren bir teşebbüs veya işletmenin finansal raporlamasına ilişkin esasları belirlemektir. Bu kapsamda edinen (devralan), birleşme tarihinde edinilenin (devralınan) tanımlanabilir varlıklarını, yükümlülüklerini ve koşullu yükümlülüklerini gerçeğe uygun değerleri üzerinden muhasebeleştirir ve oluşan şerefliyi de finansal tablolara yansıtır(IFRS-3 p. 1).

4.1. Satın Alma Yöntemi

Standarda göre, tüm işletme birleşmelerinin muhasebeleştirilmesinde **satın alma yöntemi** uygulanır. Satın alma yöntemi edinen işletmenin bakış açısını yansıtmaktadır. Edinen işletme, edinilen işletmenin net varlıklarını satın alır, edinilen işletme tarafından daha önce muhasebeleştirilmemiş olanlar da dahil olmak üzere elde edilen varlık, üstlenilen yükümlülük ve koşullu yükümlülüklerini de muhasebeleştirir. Edinen işletmenin varlık ve yükümlülüklerinin değerlendirme esası birleşme işleminden etkilenmez. Edinen işletme bu birleşme işleminin sonucunda doğan ek varlıklar ve yükümlülükleri de muhasebeleştirmez. (IFRS-3 p. 14-15).

Satın alma yönteminin uygulanması, birleşme tarihinin ve edinen işletmenin belirlenmesi, birleşme maliyetinin hesaplanması, birleşme maliyetinin dağıtılması ve şerefiyenin hesaplanması adımlarından oluşur(Karapınar, 2006, 70).Aşağıda bu adımlar özet olarak açıklanacaktır.

a) Birleşme tarihi ve edinen işletmenin belirlenmesi

Birleşme tarihi, edinen işletmenin, edinilen işletme üzerinde etkin olarak kontrolü elde ettiği tarihtir. Kontrol gücü, bir teşebbüs veya işletmenin finansal ve faaliyet politikalarını o teşebbüsün veya işletmenin faaliyetlerinden fayda sağlayabilecek şekilde yönetme gücünü elinde bulundurmadır. Edinen işletme, birleşme işlemi sonucunda birleşmeye taraf olan diğer teşebbüsler üzerinde kontrolü elde eden taraftır. Kontrol gücünün varlığı için oy hakkının yarısından fazlasını kullanma gücüne sahip olma, işletmenin politikalarını belirleme gücünü elde etme, yönetim kurulu üyelerinin çoğunluğunu atama veya görevden alma gücüne sahip olma ve işletmenin yönetim kurulu toplantılarında oy çoğunluğunu elde bulundurma gücü gibi unsurların varılması gerekir(IFRS-3 p. 19). Edinen işletmenin belirlenmesinde tarafların diğer genel özellikleri de yardımcı olur. Örneğin, edinen işletmenin gerçeğe uygun değeri diğer işletmenin gerçeğe uygun değerinden önemli ölçüde büyüktür. Bunun yanı sıra, birleşme sırasında ödeme amaçlı olarak nakit veya diğer varlıkları veren edinen işletme olarak tanımlanabilir (IFRS-3 p. 20)

Hisse değişimi şeklindeki işletme birleşmelerinde genellikle sermaye payları ihraç eden taraf edinen taraf kabul edilir(IFRS-3 p. 22). Ancak, ihraç eden tarafın kontrol gücüne sahip olup olmadığı ve ters birleşme olarak tanımlanan bir durumun var olup olmadığı gözden geçirilmelidir.

Örneğin, halka açık E İşletmesi ile F İşletmeleri bir iş birleşmesi işlemine girerler. Birleşme işlemi aşağıdaki koşullara göre gerçekleşecektir.

- a. E İşletmesi, F İşletmesi'nin adi hisse senetlerinin % 100'üne sahip olacaktır.
- b. F işletmesinin eski ortaklarına E işletmesinin oy hakkına sahip yeni hisse senetlerinin % 75'i verilir.
- c. F İşletmesindeki önceki yönetim kurulu başkanı ve finans yöneticisi E İşletmesi'nde de aynı pozisyonlarını sürdürürler.
- d. Edinim sırasında E İşletmesi'nin net varlıklarının gerçeğe uygun değeri 1.000.- YTL, F İşletmesi'nin edinim esnasındaki net varlıklarının gerçeğe uygun değeri ise 3.000.-YTL'dir.

Bu örnekte, F işletmesi muhasebe açısından ile elde eden veya devralan olarak kabul edilirken, gerçek göz ardı edilerek hukuki açıdan ile E işletmesi devralan veya edinen olarak kabul edilir ve bu olayda ters birleşme hükümleri uygulanır.

b) İşletme birleşmesi maliyetinin hesaplanması

Edinen işletme, işletme birleşmesi maliyetini; kontrolü elde etmek için işlem tarihinde yapılan değişim ile elden çıkarılan varlıklar, gerçekleşen veya üstlenilen yükümlülükler ile ihraç edilen öz kaynağa dayalı araçları gerçeğe uygun değerleri ile birleşmeyle doğrudan bağlantılı olarak oluşan giderler dahil olarak ölçmelidir(IFRS-3 p. 24).

İşletme birleşmesinin maliyeti, edinilen işletmenin kontrolünü elde etmek için, edinen işletmenin gerçekleşen veya üstlendiği yükümlülüklerini de içerir. Birleşme sürecinde, muhasebeci, hukuki danışmanlara, değerlendirme çalışması yapanlara ve diğer danışmanlara birleşmenin gerçekleşmesi amacıyla yapılan ücret ödemeleri birleşme maliyetine dahil eklenmelidir. Diğer yandan, birleşme amacıyla yapılan finansal borçlanmalarla ilgili giderler borçlanma maliyeti olarak değerlendirilmeli ve birleşme maliyetine dahil edilmemelidir. (IFRS-3 p. 28).

Birleşme maliyeti hesaplanırken, edinen işletme edinilen işletmenin kontrolüne karşılık takas ettiği elden çıkarılan varlıklar ve gerçekleşen ve üstlenilen yükümlülükleri işlem tarihindeki gerçeğe uygun değerleriyle ölçmelidir. Gerçeğe uygun değer, bir varlığın bilgili ve istekli taraflar arasında ölçülebilir bir işlem çerçevesinde el değiştireceği fiyattır(Gücenme, Arsoy, 2005,3).

c) İşletme birleşmesi maliyetinin dağıtılması ve şerefiyenin hesaplanması

Geleneksel muhasebe, geçmiş işlemler ve tarihi maliyet yaklaşımına sıkı sıkıya bağlıdır. Finansal tabloların tarihi maliyet yaklaşımına bağlı olarak hazırlanması, mali tablolara yansıtılan bilgileri anlamsızlaştırmakta ve mali tabloların karar alma süreçlerindeki etkinliğini ve yeterliliğinin sorgulanmasına neden olmaya başlamıştır. Tarihi maliyet anlayışının bu zayıf yönünün, mali tablolar üzerindeki etkisi, küreselleşme ile birlikte daha açık bir şekilde hissedilmektedir. Sermaye piyasalarının gelişmesi ve işletme ile ilgili bilgilere doğrudan ulaşamayan geniş bir pay sahibi kitlesinin ortaya çıkması gerçeğe uygun değer olarak adlandırılan bir değerlendirme ölçüsünü ön plana çıkarmıştır(Tokay, Deran, Aktaş, 2005,12). Standart, edinen işletmenin, edinilen işletmenin tanımlanabilir varlıkları, yükümlülükleri ve koşullu yükümlülüklerini birleşme tarihinde gerçeğe uygun değerleri üzerinden muhasebeleştirilmesini şart koşar.

Gerçeğe uygun değer, bir varlığın satışı veya bir yükümlülüğün yerine getirilmesi sırasında gerçekleşen niteliksel, tahmini değerdir. Buna göre gerçeğe uygun değer, bir varlığın bilgili ve istekli taraflar arasında herhangi bir ilişkiden etkilenmeyecek şartlar altında bir varlığın el değiştirebileceği fiyat veya yükümlülüklerin ifası sırasında esas teşkil edecek tutar şeklinde tanımlanabilir(Tokay, Deran, Aktaş, 2005 , 14). Bir varlık ve yükümlülüğün gerçeğe uygun değerinin hesaplanabilmesi için piyasa değeri, borsa değeri, net gerçekleştirilebilir değer, cari maliyet değeri, bugünkü değer, geri kazanılabilir değer, kullanım değeri, amorti edilmiş maliyet değeri, yeniden değerlendirilmiş değer, hurda değeri, emsal değeri ve özkaynak yöntemi gibi değerlendirme araçları kullanılabilir. Aslında etkin bir piyasada yukarıdaki değerlendirme ölçüleri ile elde edilecek tüm dengelerin aynı olması gerekir(Karapınar, 2006, 98-100)

Standartta, tanımlanabilir varlık, yükümlülük ve koşullu yükümlülüklerin gerçeğe uygun değerlerini belirlemede kullanabilecek bazı ölçütler şunlardır(IFRS-3 Ek P. B16).

- Finansal araçlar için, güncel piyasa değerini, aktif bir piyasası yoksa, fiyat-kazanç oranı, kar payı getirisi gibi kriterlere göre bulunan tahmini değerler kullanılmalıdır.
- Alacaklar, imtiyazlı sözleşmeler ve diğer tanımlanabilir varlıklar için, uygun cari faiz oranıyla saptanmış alacak tutarının bugünkü değerinden, gerekli ise tahsil edememe karşılığı ve tahsil masrafları düşülerek belirlenen değer kullanılmalıdır.

- Stoklarda yer alan; mamuller ve ticari mallar için , satış fiyatından elden çıkarma maliyeti ve benzer mamuller ve ticari mallar için olan karı dikkate alarak, edinen işletmenin satma çabaların karşılığı düşülerek bulunan tutar kullanılmalıdır.
- Arsa ve binalar için edinen işletme piyasa değerlerini kullanmalıdır.
- Makinalar için, ekspertiz tarafından belirlenen piyasa değeri kullanılmalıdır.
- Maddi olmayan duran varlıklar için bu varlıkların makul değeri , aktif bir piyasayı referans vererek veya aktif piyasa yoksa, uygun olan en iyi bilgi kullanılarak, bilgili ve istekli tarafların ödeyeceği tutar kullanılmalıdır.
- Edinen işletme, vergi varlıkları ve yükümlülükleri, taşınabilir zararlardan kaynaklanan vergi avantajı veya ödenecek vergileri birleşen şirket açısından değerlendirip kullanılmalıdır.
- Ticari borçlar, uzun vadeli borçlar, yükümlülükler, tahakkuklar ve diğer ödenecek tazminatlar için, uygun cari faiz oranlarını kullanarak yükümlülükleri yerine getirmek için yapılacak ödemelerin şimdiki değerini kullanılmalıdır.
- Edinilen işletmenin koşullu yükümlülükleri için edinen işletme, üçüncü bir tarafın koşullu yükümlülükleri üstlenmek için talep edeceği tutarı kullanabilir.

Edinen işletme, birleşme tarihinde edinilen işletmenin tanımlanabilir varlıkları, yükümlülükleri ve koşullu yükümlülüklerini gerçeğe uygun değerlerini güvenilir bir biçimde ölçerek finansal tablolarına aktarır. Bir tanımlanabilir varlığın finansal tabloya yansıtılabilmesi için ayrıca işletmeye gelecekte ekonomik fayda sağlama ihtimalinin var olması, yükümlülükler için ise bu yükümlülüğün gelecekte işletmeden ekonomik fayda çıkışı yaratma ihtimalinin var olması gerekir. (IFRS-3 p. 37)

Edinen işletme, işletme birleşmesi sırasında ortaya çıkan şerefiyeyi bir varlık olarak muhasebeleştirmeli ve şerefiyeyi, birleşme maliyetinin, edinen işletmenin tanımlanabilir varlıkların, yükümlülüklerin ve koşullu yükümlülüklerin gerçeğe uygun değerini aşan kısmı olan, maliyeti ile ölçmelidir(IFRS-3 p. 51).

Şerefiye tutarını belirlemede, öncelikle edinen işletmenin ortaklık oranı dikkate alınmaz. Şerefiye tüm işletme için hesaplanır ve işletme bazında hesaplanan şerefiye, ana ortaklık ve azınlık payı şeklinde ayrılarak raporlanmalıdır(Karapınar, 187, 2006)

Edinen işletmenin gelecek dönemlerde ekonomik faydalar sağlayacağı beklentisi ile ödediği pozitif şerefiye tutarı bilançonun aktifinde yer alır ve her dönem sonunda bu tutar IAS 36 standardı hükümlerine göre değer düşüklüğü testine tabi tutulur ve değer

düşüklüğü tespit edilirse, şerefiye tutarından indirilir. Oluşan pozitif şerefiye kesinlikle amortismanına tabi tutulamaz. (Örten,Kaval,Karapınar,693,2007).Edinilen işletmenin tanımlanabilir varlıklar, yükümlülükler ve koşullu yükümlülüklerin net gerçeğe uygun değerinin birleşme maliyetini aşması durumunda ortaya çıkan negatif şerefiyenin ise sonuç hesaplarında muhasebeleştirilir.(Ersoy, Buyruk, 2005, 21). Bununla birlikte, edinilen işletmenin varlık, yükümlülük ve koşullu yükümlülüklerinin birleşme tarihinde muhasebeleştirilmesinde yapılacak hatalar, hesaplanan şerefiye tutarını etkileyecektir. Bu nedenle, edinen işletme, negatif şerefiye olarak nitelenen tutarı sonuç hesaplarına yansıtma öncesinde, işlemlerini yeniden gözden geçirmelidir.

5. TERS İKTİSAP (BİRLEŞME)

Yaygın olarak düşünülen edinen işletmenin büyük olan işletme olduğudur. Ancak işletme birleşmelerini çevreleyen olay ve durumlardan ötürü küçük olan işletme bazen büyük olan işletmeyi devralabilmektedir. Hisse değişimine dayanan işletme birleşmelerinin büyük çoğunluğunda hisse senetlerini ihraç eden taraf edinen taraf olarak kabul edilir. Ancak, bu konuda bir karara ulaşırken birleşme sonrasında hangi işletmenin finansal ve faaliyet politikalarını yönetme gücüne sahip olduğunu belirlemek oldukça önemlidir. Bazen bu tür işletme birleşmelerinde, edinen işletme, aslında sermaye payları satın alınan işletmedir ve edinilen ise hisse senedi ihraç eden işletmedir. Diğer bir ifade ile, birleşme sonrasında edinen işletmenin kontrolü gerçekleştirilen hisse senedi ihracı nedeniyle edinilen işletmenin eline geçmektedir. Bu birleşme türüne ters birleşme adı verilir.

Ters birleşmeler IFRS-3’de ayrı olarak ele alınmış ve standardın Ek B kısmında konu ile ilgili düzenlemelere yer verilmiştir. Söz konusu ek IFRS-3’ün ayrılmaz bir parçasıdır. Ters birleşmeler çeşitli nedenlerle ortaya çıkabilmektedir. Örneğin, halka açık olmayan bir işletme, halka açık ve küçük olan bir işletmenin kendisini satın almasını sağlayıp borsada kote olmayı amaçlayabilir. Bu durumda, hisse senedi ihraç eden halka açık işletme yasal ana işletme, halka açık olmayan işletme ise yasal bağlı ortaklık olarak görünmesine rağmen, yasal bağlı ortaklık eğer yasal ana işletmenin finansal ve faaliyetlerini yönetme gücünü sahip ise ve faaliyetlerinden ekonomik fayda sağlıyor ise edinen işletmedir. (IFRS-3 p., 68- 76).

Ters birleşme ile ilgili olarak standardın EK B bölümündeki B1’den B15’e kadar olan paragraflarda açıklanan hükümler geçerlidir. Ters birleşmenin

muhasebeleştirilmesinde birleşme maliyetinin dağılımı birleşme tarihinde belirlenir ve birleşmeden sonraki işlemlere uygulanamaz. İşletme birleşmesi maliyetinin bir parçası olarak hisse senedi ihracı gerçekleştirilmiş ise, işlem tarihinde bu sermaye araçlarının gerçeğe uygun değerleri birleşme maliyetine dahil edilmelidir. İhraç edilen hisse senetlerinin güvenilir ve yayınlanmış bir fiyatın olmaması halinde, özkaynağa dayalı aracın gerçeğe uygun değerinin tespiti, açık bir şekilde hesaplanabilen edinen işletmenin veya edinilen işletmenin gerçeğe uygun değerlerinden birisi referans alınarak tahmin edilmelidir.

Ters birleşmede, yasal bağlı ortaklığın (edinen işletme), yasal ana ortaklığın (edinilen işletme) ortaklarına ihraç edilmek üzere çıkarttığı özkaynağa dayalı araçları ile işletme birleşmesinin maliyetini oluşturduğu kabul edilir. Yasal bağlı ortaklığın yayınlanan hisse senedi fiyatları işletme birleşmesi maliyetini belirlemede kullanılırsa, yasal bağlı ortaklık, yasal ana ortaklığın ortaklarına ters birleşme sonucunda oluşan birleşmiş işletmede sahip olabilecekleri aynı yüzdelerde pay sağlayabilmek için ne kadar hisse senedi ihraç etmesi gerektiğini hesaplanmalıdır. Bu yolla elde edilen özkaynağa dayalı araçların gerçeğe uygun değeri işletme birleşmesi maliyeti olarak kullanılmalıdır. Eğer yasal bağlı ortaklık tarafından ihraç edilen özkaynağa dayalı araçların gerçeğe uygun değeri açıkça tespit edilemiyorsa, yasal ana ortaklığın işletme birleşmesinden önceki tüm özkaynağa dayalı araçların gerçeğe uygun değeri işletme birleşmesinin maliyetinin belirlenmesinde esas alınmalıdır.

Ters birleşme sonrasında hazırlanacak konsolide finansal tablolar yasal ana ortaklık adı altında düzenlenmeli, ancak bu finansal tabloların yasal bağlı ortaklığın finansal tablolarının devamı olduğu dipnotlarında ifade edilmelidir(IFRS-3, p., B7). Buna ilave olarak,

- (a) Bu konsolide finansal tablolarda yasal bağlı ortaklığın varlıkları ve yükümlülükleri birleşme öncesindeki kayıtlı değerleri ile yasal ana ortaklığın varlık ve yükümlülükleri ise gerçeğe uygun değerleri ile ölçülerek yer almalıdır.
- (b) Hazırlanacak finansal tablolarda raporlanan geçmiş yıllar karları ve diğer özkaynak bakiyeleri yasal bağlı ortaklığın işletme birleşmesi öncesindeki geçmiş yıllar karları ve diğer özkaynak bakiyeleri olmalıdır.

(c) Bu konsolide finansal tablolarda ihraç edilmiş özkaynağa dayalı araçları olarak kayıtlara alınan tutarı, belirlenen işletme birleşmesi maliyetinin yasal bağlı ortaklığın işletme birleşmesi öncesi, özkaynağına ilave edilerek belirlenir.

İşletme birleşmesi maliyeti, edinenin tanımlanabilir varlık, yükümlülük ve koşullu yükümlülüklerinin birleşme tarihindeki gerçeğe uygun değerlerindeki hissesinden fazlaysa, aşan kısım şerefiye olarak, ortaya çıkan negatif şerefiye tutarı sonuç hesaplarına yansıtılarak muhasebeleştirilir(IFRS-3 p., ekB9).

Ters birleşme işleminin muhasebeleştirilmesi sadece konsolide finansal tablolarla sınırlıdır. Bu nedenle, yasal ana ortaklığın bireysel finansal tablolarında, yasal bağlı ortaklıktaki iştirakinin muhasebesi “IAS-27 Konsolide ve Bireysel Finansal Tablolar” standardında bahsedildiği gibi bir yatırımcının bireysel finansal tablolarında uyguladığı muhasebe kurallarına göre gerçekleştirilir.

Bazı ters birleşme uygulamalarında, ortakların özkaynağa dayalı araçlarını elinde bulundurduğu yasal bağlı ortaklık başka bir işletme elde etmiş olmasına rağmen, yasal bağlı ortaklığın bazı ortakları yasal ana ortaklığın özkaynağa dayalı araçları ile kendi özkaynağa dayalı araçlarını değiştirmeyebilirler. Bu ortakların payları ters birleşmeden sonra hazırlanmış konsolide finansal tablolarda topluluk dışı paylar olarak değerlendirilir. Çünkü yasal bağlı ortaklığın ortakları sadece yasal bağlı ortaklığın kazançları ve net varlıkları üzerinden pay almakta, birleşmiş işletmenin kazançları ve net varlıkları üzerinden bir fayda sağlamamaktadırlar. Bunun aksine, yasal ana ortaklığın bütün ortakları, yasal ana ortaklığın edinilen işletme olmasına rağmen, birleşen işletmenin kazançları ve net varlıklarından pay alırlar. Yasal bağlı ortaklığın varlık ve yükümlülükleri konsolide finansal tablolarda birleşme öncesindeki değerleriyle ölçülüp muhasebeleştirildiği için, topluluk dışı paylar, azınlık ortakların yasal bağlı ortaklığın birleşme öncesi kayıtlı net varlık değerleri üzerinden oransal olarak aldıkları payı ifade etmelidir.

Bir ters birleşmeyi takiben hazırlanan konsolide finansal tablolarda, birleşme tarihi öncesi için sunulan her karşılaştırmalı dönem için hisse başına kazanç bilgisi; ilgili her dönem için, yasal bağlı ortaklığın adi ortaklarının payına düşen kar veya zararının, ters birleşme sonucu yasal ana ortaklık tarafından yasal bağlı ortaklık ortaklarına ihraç edilen hisse sayısına bölünmesiyle hesaplanır.

6. ÖRNEK UYGULAMA

Meram Un A.Ş. , Konya Un A.Ş.'nin tamamını satın almıştır. Birleşme anlaşmasına göre Meram Un A.Ş. hisse senedi ihraç ederek ödemeyi gerçekleştirecek ve Konya Un A.Ş.'nin hissedarlarına 1 adet hisse senedine karşılık 5 adet Meram Un A.Ş. hisse senedi verilecektir. Birleşme tarihinde Konya Un A.Ş. ve Meram UN A.Ş.'nin hisse senetlerinin gerçeğe uygun değerleri sırasıyla 75.-YTL ve 15.-YTL'dir. İşletmelerin birleşme öncesindeki bilançoları aşağıdaki gibidir.

	Konya Un A.Ş.	Meram Un A.Ş
Bankalar	20.000	8.000
Alacak Senetleri	40.000	7.000
Binalar	100.000	30.000
Makine, Tesis ve Cihazlar	180.000	18.000
Demirbaşlar	10.000	5.000
Varlık Toplamı	350.000	68.000
Borç Senetleri	48.000	3.000
Personele Borçlar	22.000	3.000
Ödenecek Vergi ve Fonlar	30.000	2.000
Sermaye	200.000*	50.000**
Kar Yedekleri	10.000	2.000
Dönem Net Karı	40.000	8.000
Kaynak Toplamı	350.000	68.000

* Konya Un A.Ş.'nin toplam hisse senedi miktarı 4.000.- adettir.

** Meram Un A.Ş.'nin toplam hisse senedi miktarı 5.000.- adettir.

a) Birleşme Oranı ve İhraç Edilecek Hisse Senedi Miktarı

Birleşme Oranı = Devralan İşletmenin Cari değeri / Devralan ve Devrolan İşletmelerin Cari Değerleri Toplamı

$$\text{Birleşme Oranı} = 75.000 / (300.000 + 75.000) = 0,2$$

Buna göre, Meram Un A.Ş.'nin eski ortaklarının yeni duruma göre payları % 20 olacaktır. Bu oran, 50.000.-YTL'lik nominal sermaye ile elde edilmiştir. Meram Un A.Ş.'nin hisse senedi arz ederek ulaşacağı sermaye tutarı ve sermaye artırımı tutarı hesaplanabilir.

$$\begin{aligned} \text{Ulaşılabacak Sermaye} &= \text{Devralan İşletmenin Nominal Sermayesi} / \text{Birleşme Oranı} \\ &= 50.000 / 0,2 = 250.000 \end{aligned}$$

$$\begin{aligned} \text{Artırılacak Sermaye Tutarı} &= \text{Ulaşılabacak Sermaye} - \text{Mevcut Sermaye} \\ &= 250.000 - 50.000 = 200.000 \end{aligned}$$

Meram Un A.Ş. satın alma nedeniyle Konya Un A.Ş.'nin mevcut hissedarlarına ellerinde bulunan hisse senetlerine karşılık olarak (4.000.- adet * 5) 20.000.- adet

hisse senedi verecektir. Bu işlem sonrasında toplam hisse senedi sayısı 25.000.- adete ulaşacaktır. Birleşme sonrası ortakların payları aşağıdaki gibi olacaktır:

Devralan İşletme Ortaklık Pay Senedi Sayısı	=	250.000 x 0,20	=	50.000
Devrolan İşletme Ortaklık Pay Senedi Sayısı	=	250.000 x 0,80	=	200.000

b) Birleşme Maliyetinin Hesaplanması

Yapılan çalışmaların sonucunda Konya Un A.Ş.'in varlık ve kaynaklarına ilişkin şu tespitler yapılmıştır. Alıcılar hesabında takip edilen alacakların gerçeğe uygun değeri 30.000 YTL'dir. Binaların gerçeğe uygun değeri 120.000 YTL'dir. Makine, Tesis ve Cihazların gerçeğe uygun değeri 200.000.-YTL'dir. Demirbaşların gerçeğe uygun değerinin 6.000 YTL olduğu tespit edilmiştir. Personele borçların gerçeğe uygun değeri 25.000.-YTL'dir.

	Gerçeğe Uygun Değerleri	Defter Değerleri	Değerleme Farkı
Bankalar	20.000	20.000	-
Alacak Senetleri	35.000	40.000	-5.000
Binalar	120.000	100.000	20.000
Makine, Tesis ve Cihazlar	200.000	180.000	20.000
Demirbaşlar	6.000	10.000	-4.000
Borç Senetleri	48.000	48.000	-
Personele Borçlar	25.000	22.000	-3.000
Ödenecek Vergi ve Fonlar	30.000	30.000	-
Toplam Değerleme Farkı			28.000

Tanımlanabilir Varlıklar		381.000
Bankalar	20.000	
Alacak Senetleri	35.000	
Binalar	120.000	
Makine, Tesis ve Cihazlar	200.000	
Demirbaşlar	6.000	
Tanımlanabilir Yükümlülükler(-)		(103.000)
Borç Senetleri	48.000	
Personele Borçlar	25.000	
Ödenecek Vergi ve Fonlar	30.000	
Ertelenmiş Vergi Etkisi(-)		(5.600)
Net Tanımlanabilir Varlıklar		272.400

Bu işletme birleşmesinin maliyeti Meram Un A.Ş. tarafından ihraç edilen hisse senetlerinin gerçeğe uygun değerlerinin toplamıdır. Buna göre işletme birleşmesi maliyeti (20.000.-adet * 15.-YTL/adet) 300.000.-YTL'dir. Buna göre şerefiye tutarı da (300.000.-YTL – 272.400.-YTL) 27.600.-YTL olarak bulunacaktır. Ayrıca sermaye

tutarı 200.000.-YTL artırılırken, 300.000.-YTL'lik bir varlık alım gerçekleştirildiğinden dolayı 100.000.-YTL hisse senedi ihraç primi ortaya çıkmış olacaktır. Buna göre birleşme sonrası Meram Un A.Ş.'nin bilançosu şu şekilde oluşur.

	Meram Un A.Ş	Birleşme Kaydı	Birleşme Sonrası Meram Un A.Ş
Bankalar	8.000	20.000	28.000
Alacak Senetleri	7.000	40.000	47.000
Alacak Senetleri Reeskontu (-)	-	(5.000)	(5.000)
Binalar	30.000	120.000	150.000
Makine, Tesis ve Cihazlar	18.000	200.000	218.000
Demirbaşlar	5.000	6.000	11.000
Şerefiye		27.600	27.600
Varlık Toplamı	68.000	408.600	476.600
Borç Senetleri	3.000	48.000	51.000
Personele Borçlar	3.000	25.000	28.000
Ödenecek Vergi ve Fonlar	2.000	30.000	32.000
Ertelenmiş Vergi ve Diğer Yük.	-	5.600	5.600
Sermaye	50.000	200.000	250.000
Hisse Senedi İhraç Primi	-	100.000	100.000
Kar Yedekleri	2.000	-	2.000
Dönem Net Karı	8.000	-	8.000
Kaynak Toplamı	68.000	408.600	476.600

Bu birleşme işleminde Meram Un A.Ş., Konya Un A.Ş.'ni satın almasına karşın, satın alma sonrasında Konya Un A.Ş., Meram Un A.Ş.'nde % 80 ortaklık hakkına ulaşmaktadır. Diğer bir ifade ile hisse senedi ihracı sonrasında edinilen işletme, edinen işletmenin kontrolünü eline geçirmiştir.

SONUÇ

IFRS-3 İşletme Birleşmeleri standardında, birleşme işlemlerinin muhasebeleştirilmesinde sadece satın alma yöntemi uygulanması benimsenmiş olup, edinen işletme tarafından birleşme tarihinde hesaplanan birleşme maliyeti, edinilen işletmeden devir alınan varlıklar, borçlar ve koşullu yükümlülükler arasında söz konusu unsurların gerçeğe uygun değerleri dikkate alınarak dağıtılır. Birleşme maliyetinin kalan kısmı şerefiye olarak tanımlanır ve oluşan negatif şerefiye doğrudan sonuç hesaplarına yansıtılırken, pozitif şerefiye tutarı aktifleştirilerek her dönem sonunda değer azalışı testine tabi tutulur. IFRS-3'de ters birleşme uygulamaları standardın ayrılmaz bir parçası kabul edilen ayrı bir bölümde düzenlenmiştir. Ters birleşme işleminin muhasebeleştirilmesi sadece konsolide finansal tablolarla sınırlı olup, birleşme sonrasında hazırlanacak konsolide finansal tablolar yasal ana ortaklık adı altında düzenlenmeli ve bu finansal tabloların yasal bağlı ortaklığın finansal tablolarının devamı olduğu dipnotlarında ifade edilmelidir

Kaynakça

Akgüç, Öztin; **Finansal Yönetim**, Muhasebe Enstitüsü Eğitim ve Araştırma Vakfı Yayını, İstanbul 1998.

Arsoy P., Aylin;” Bağlı Ortaklıkların Bilançolarının Makul Değerle Değerlenmesi ve Şerefiyenin Hesaplanması”, **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, Yıl:3, Sayı:10, Eylül 2003.

Ataman A. Başak; “Maddi Olmayan Duran Varlıkların İtfasına İlişkin IAS 38 İle IFRS 3 Standardında Yer Alan Düzenlemeler ve Türk Vergi Mevzuatıyla Karşılaştırılması”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, MUFAD Yayınları, Sayı:25, Ocak 2005.

Ataman A., Başak, Hüseyin, Akay; **Uluslararası Muhasebe Standartları**, Türkmen Kitabevi, İstanbul 2004.

Çelik, Orhan; **Şirket Birleşmeleri ve Birleşmelerde Şirket Değerlemesi**, Turhan Kitabevi, Ankara 1999.

Erdoğan, Murat; “ İşletme Birleşmelerinde Şerefiye”, **Analiz Dergisi**, Cilt: 5 Yıl : 14, Sayı : 14, Ekim 2005.

Ersoy, Ayten, Ayşenur Buyruk; “İşletme Birleşmelerinin Uluslar arası Muhasebe Standardı- (22) ve Uluslararası Finansal Raporlama Standardı- (IFRS 3)’ e Göre İncelenmesi ve Muhasebeleştirilmesi-1”, **Analiz Dergisi**, Cilt: 5 Yıl : 14, Sayı : 14, Ekim 2005.

Göktaş, Abdulkadir, “Dünyada ve Türkiye’de Şirket Birleşmeleri ve Hukuksal Boyutu”, **Maliye Postası**, Yıl: 22, Sayı : 486, Aralık 2000.

Gönenli, Atilla; **İşletmelerde Finansal Yönetim**, İşletme İktisadi Enstitüsü Yayınları, İstanbul 1985.

Gücenme, Ümit, “Küreselleşmede Muhasebe Standartları”, **Muhasebe ve Finansman Dergisi**, Sayı : 5, Ocak 2000.

Gücenme, Ümit, Arsoy P.,Aylin; “Muhasebe Standartlarına Göre Maddi Duran Varlıklarda Değer Artış ve Azalışlarının Tespiti ve Kaydı”, **Analiz Dergisi**, Cilt: 5 Yıl : 14, Sayı : 14, 2005.

Gücenme, Ümit, Aylin, A. Poroy; “ Muhasebe Standartlarına Göre Maddi Duran Varlıklarda Değer Artış ve Azalışlarının Tespiti ve Kaydı” **Analiz Dergisi**, Cilt: 5, Sayı : 14, Ekim 2005.

Tokay, Hüseyin, Deran, Ali, Aktaş,Rafet, “Uluslar arası Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarında Gerçeğe Uygun Değer Yaklaşımı ve Muhasebe Uygulamalarına Etkisi” **XXIV. Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu**, 2005

Karapınar, Aydın; “Şirket Birleşmeleri ve Uluslar arası Muhasebe Standartlarına Göre Değerlendirilmesi”, **Muhasebe ve Denetime Bakış Dergisi**, Yıl:3, Sayı:8, Ocak 2003.

Karapınar, Aydın; “Uluslararası Finansal Raporlama Standardı Taslak-3’e göre İşletme Birleşmeleri”, **Muhasebe Uygulamaları ve Vergi Mevzuatı Sempozyumu-5**, Antalya 26 Şubat- 02 Mart 2006.

Karapınar, Aydın; **İşletme Birleşmeleri**, Gazi Kitabevi, Ankara 2006.

Kavak, Ahmet; **Sermaye Şirketlerinin Tasfiye, Birleşme, Devir ve Bölünme İşlemleri**, Maliye ve Hukuk Yayınları, Ankara 2005.

Kaval, Hasan; **Muhasebe Denetimi**, Gazi Kitabevi, Ankara 2006.

Müftüoğlu, Tamer; **İşletme İktisadi**, Turhan Kitabevi, Ankara 1989.

Örten, Remzi, Kaval, Hasan, Karapınar, Aydın, **Türkiye Muhasebe- Finansal Raporlama Standartları**, Gazi Kitabevi, Ankara 2007.

Sağlam, Necdet, Salim Şengel; “Şirket Birleşmeleri ve Muhasebeleştirilmesi”, **Şirket Birleşmeleri**, Alfa Basım Yayın, İstanbul 2003.

Sarıkamış, Cevat; **Şirket Birleşmeleri**, Avcıol Basım Yayın, İstanbul 2003.

Tutar, Hasan; **Küreselleşme Sürecinde İşletme Yönetimi**, Hayat Yayınları, İstanbul 2000.

<http://www.iasplus.com/standard/ifrs03.htm>, (14.08.2006)

<http://www.iasplus.com/iasplus/0509buscomb2.pdf>, (21.11.2006)